

Майстро С.В. , д.держ.упр., проф., НУЦЗУ, м. Черкаси

Maistro S., Doctor in Public Administration, Head of the Department of Public Administration Department of Public Administration and Law of the National University of Civil Protection of Ukraine, Cherkasy

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

STATE ENVIRONMENTAL POLICY AS AN IMPORTANT PREREQUISITE FOR ENSURING THE RESILIENCE OF TERRITORIES IN UKRAINE

Охарактеризовано особливості формування та реалізації державної екологічної політики України в сучасних умовах. Доведено, що державна екологічна політика є важливою передумовою забезпечення резильєнтності територій в Україні. Виокремлено проблемні аспекти та протиріччя державної екологічної політики. Визначено напрями трансформації державної екологічної політики в умовах європейської інтеграції України, які сприяють забезпеченню резильєнтності територій в Україні.

Ключові слова: *публічне управління та адміністрування, механізми публічного управління, державна екологічна політика, резильєнтність територій, європейська інтеграція.*

The features of the formation and implementation of the state environmental policy of Ukraine in modern conditions are characterized. It is proved that the state environmental policy is an important prerequisite for ensuring the resilience of territories in Ukraine. Problematic aspects and contradictions of the state environmental policy are highlighted. The directions of transformation of the state environmental policy in the conditions of the European integration of Ukraine, which contribute to ensuring the resilience of territories in Ukraine, are determined.

Keywords: *public management and administration, mechanisms of public management, state environmental policy, resilience of territories, European integration.*

Постановка проблеми. Державна екологічна політика є ключовим інструментом для забезпечення стабільності та розвитку територій у умовах постійних змін навколишнього середовища, яка сприяє попередженню екологічних катастроф, запобіганню надзвичайним ситуаціям, таким як підтоплення, лісові пожежі, зсуви ґрунтів, інші природні катастрофи, що можуть серйозно вплинути на життєдіяльність населення. Також важливо створювати умови для раціонального використання природних ресурсів (води, лісів, ґрунтів),

які особливо в умовах змін клімату можуть стати обмеженими. Впровадження екологічних стандартів сприяє зменшенню негативного впливу на клімат та покращенню адаптації до нових умов що дозволяє забезпечити довгострокову життєздатність територій. Актуальність цієї проблематики також посилюється в умовах змін клімату та постійних викликів, що постають перед суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду особливостей формування та реалізації державної екологічної політики, а також визначенню ролі держави в забезпеченні резильєнтності територій присвятили свої публікації такі вчені, як Гринчишин О., Калініченко Т., Кириленко М., Колеснов О., Мельник І., Шевченко В., Шульга О. та інші [1; 3; 4; 7; 9]. Однак чимало науково-практичних питань стосовно визначення напрямів удосконалення державної екологічної політики, як важливої передумови забезпечення резильєнтності територій в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою статті є визначення напрямів удосконалення державної екологічної політики, як важливої передумови забезпечення резильєнтності територій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне російське вторгнення в Україну триває вже більше трьох років, протягом яких відбувається жахлива руйнація країни, її регіонів та територій. Екологічні наслідки російського вторгнення в Україну через численні ворожі терористичні акти вимагають відповідного реагування з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

За даними Державної екологічної інспекції, за час війни в Україні понад 280 тис. км² території забруднено небезпечними речовинами, а понад 59 тис. га лісів та інших насаджень знищено ракетами та снарядами. Загалом орієнтовні розрахунки збитків, встановлених Державною екологічною інспекцією становлять 2 трлн. 065 млрд. грн. [5].

Вищезазначена ситуація вимагає формування та реалізації відповідної державної екологічної політики, яка є важливою передумовою забезпечення резильєнтності територій в Україні.

Загалом, за визначенням науковців, державна екологічна політика – це комплекс заходів, спрямованих на збереження природних ресурсів, охорону навколишнього середовища, забезпечення сталого розвитку та зниження екологічних ризиків для населення [3; 4; 9].

При цьому, під поняттям «резильєнтність територій» науковці розуміють здатність територій адаптуватися до екологічних, соціальних та економічних змін, зокрема природних катастроф і кліматичних змін, а також швидко відновлюватися після таких впливів [1; 7].

До основних складових та інструментів державної екологічної політики можна віднести наступні:

– законодавчі ініціативи, які мають бути спрямовані на створення правових умов для охорони довкілля, встановлення стандартів для захисту водних, повітряних та земельних ресурсів;

– екологічні стандарти та норми, тобто встановлення норм забруднення, охорони природних територій, використання природних ресурсів повинно бути на рівні міжнародних стандартів, а також враховувати національні особливості;

– зелені інвестиції та фінансування екологічних програм та екологічно чистих технологій;

– просвітницька робота та залучення громадян, адже надзвичайно важливо підвищувати екологічну свідомість серед населення через просвітницькі кампанії, навчальні програми та співпрацю з місцевими громадами [6].

Слід зазначити, що існує достатньо тісний зв'язок державної екологічної політики та процесом забезпечення резильєнтності територій. Це, по-перше, підвищення здатності територій до відновлення, адже система екологічних заповідників, лісів, водно-болотних угідь здатна функціонувати як природний бар'єр проти змін, таких як підтоплення чи ерозія. По-друге, це забезпечення стійкості до кліматичних змін, адже завдяки державним заходам з адаптації до змін клімату (наприклад, зменшення викидів парникових газів, розвиток альтернативних джерел енергії) забезпечується стійкість екосистем та територій. По-третє, це планування розвитку територій, тобто екологічні чинники мають бути інтегровані у планування міст і селищ, зокрема врахування уразливих зон для захисту від повеней, вітрової ерозії та інших природних катастроф.

Серед викликів та перешкод, які знижують ефективність державної екологічної політики в контексті забезпечення резильєнтності територій можна відзначити: російська військова агресія проти України; політична нестабільність та систематичні зміни у владі, що досить часто призводить до відсутності єдиної стратегії або до змін у підходах до екологічних питань та питань розвитку територій; низький рівень екологічної свідомості громадян, що значно обмежує ефективність екологічної політики держави, адже без активної участі громадян важко реалізувати будь-які зміни; обмежене фінансування, а без належних інвестицій і підтримки з боку держави важко реалізувати масштабні екологічні проекти, необхідні для підвищення резильєнтності територій в Україні.

Надзвичайно важливим напрямом модернізації державної екологічної політики, як важливого інструменту забезпечення стабільності та розвитку територій в умовах постійних змін навколишнього середовища є євроінтеграційні процеси, які тривають.

Проголошені Україною євроінтеграційні прагнення передбачають адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС та є міжнародним зобов'язанням, яке передбачено Угодою про партнерство та співробітництво

між Україною і Європейськими Співтовариствами від 14 червня 1994 р., відповідно до якої Україна зобов'язалася адаптувати діюче та майбутнє законодавство до законодавства ЄС в пріоритетних сферах, в тому числі в екологічній сфері та у питаннях охорони навколишнього середовища [8].

Слід зазначити, що прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за підсумками 2023 р. за напрямом «Навколишнє природне середовище та цивільний захист» є одним з найсуттєвіших у порівнянні з іншими сферами та перевищує середній відсоток (77%) виконання зазначеної Угоди (рис. 1).

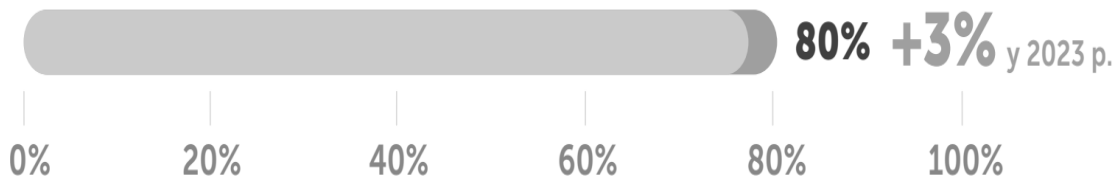

Рис. 1. Виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за напрямом «Навколишнє природне середовище та цивільний захист» [2]

Так, з метою виконання Угоди про асоціацію та наближення національного законодавства до права ЄС у сфері навколишнього природного середовища у 2023 р. прийнято Закони України [2]:

1. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля» (від 20.03.2023 р. № 2973-IX), яким передбачено створення та функціонування центральної референс-лабораторії у сфері моніторингу якості повітря відповідно до європейських стандартів.

2. «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення та цифровізації процедури оцінки впливу на довкілля» (від 13.07.2023 р. № 3227-IX), яким запроваджено консультації щодо звіту з оцінки впливу на довкілля з іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до їхніх повноважень з питань, що стосуються довкілля.

3. «Про приєднання України до Мінаматської конвенції про ртуть» (від 29.05.2023 р. № 3116-IX) для забезпечення нормативно-правового регулювання питання поводження із ртуттю, обмеження торгівлі і поступової відмови від застосування ртуті, а також припинення провадження технологічних процесів і використання певної продукції з її вмістом.

4. «Про ратифікацію Нагойсько-Куала-Лумпурського додаткового протоколу про відповідальність і відшкодування до Картахенського протоколу про біобезпеку» (від 10.06.2023 р. № 3150-IX) для сприяння збереженню та сталому використанню біологічного різноманіття з урахуванням ризиків для здоров'я людини шляхом запровадження міжнародних правил і

процедур у галузі відповідальності та відшкодування, пов'язаних із живими зміненими організмами.

5. «Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 170 про безпеку в застосуванні хімічних речовин на виробництві» (від 13.07.2023 р. № 3248- IX), спрямованої на покращення організаційного забезпечення поводження з хімічними речовинами, запобігання нещасним випадкам, захист працівників від шкідливої дії хімічних речовин і зменшення їх негативного впливу [2].

З метою імплементації Протоколу про реєстри викидів та перенесення забруднювачів до Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі ухвалення рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), Регламенту 166/2006 Європейського Парламенту та Ради від 18 січня 2006 р. щодо створення Європейського реєстру викидів і перенесення забруднюючих речовин та внесення змін до Директив Ради 91/689/ЄЕС та 96/61/ЄС, а також Рішення Комісії (ЄС) 2019/1741 від 23 вересня 2019 р., яке встановлює формат і частоту надання даних державами-членами з метою звітування відповідно до Регламенту (ЄС) 166/2006, протягом 2023 р. було прийнято постанови Кабінету Міністрів України:

- від 18.04.2023 р. № 352 «Про затвердження Порядку складення і оприлюднення звіту уповноваженого органу про викиди та перенесення забруднювачів і відходів»;
- від 02.06.2023 р. № 560 «Про затвердження Порядку ведення Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів» [2].

Дані документи встановлюють формат та частоту надання даних, визначають механізм ведення Національного реєстру, його інформаційного наповнення даними про викиди та перенесення забруднювачів і відходів з об'єктів і дифузних джерел, які розташовані в Україні, та забезпечення доступу до вищезазначеного реєстру.

Крім того, у 2023 р. прийнято постанови Кабінету Міністрів України [2]:

від 02.05.2023 р. № 430 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки» з метою цифровізації процедури стратегічної екологічної оцінки;

від 14.11.2023 р. № 1203 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів».

На виконання Закону України «Про управління відходами», розробленого відповідно до Директиви Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 р. про відходи та про скасування деяких директив, та яким розпочато реформу у сфері управління відходами в Україні, прийнято ряд нормативно-правових актів з метою виконання вимог закону та міжнародних зобов'язань [2].

З метою забезпечення уніфікованого підходу до розроблення планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій, наказом Міндовкілля від 06.04.2023 р. № 203 затверджено Методичні рекомендації щодо змісту та порядку розроблення планів поліпшення якості атмосферного повітря та короткострокових планів дій.

У рамках інструменту технічної допомоги Європейської Комісії ТАІЕХ «Інформування населення про якість атмосферного повітря відповідно до Директив ЄС» протягом листопада 2023 р. відбувся обмін досвідом з експертами Фінського метеорологічного інституту щодо розроблення методологічної бази для створення підходу до визначення єдиного індексу якості повітря в Україні.

Для забезпечення технічної спроможності імплементації вимог Директиви 2008/50/ЄС від 21 травня 2008 р. щодо проведення моніторингу якості атмосферного повітря, у 2023 р. придбано аналітичні прилади та обладнання для переоснащення хімічних лабораторій та базової мережі спостережень за забрудненням атмосферного повітря (15 одиниць) [2].

В цілому, до перспективних напрямів подальшого удосконалення державної екологічної політики з метою належного забезпечення резильєнтності територій, в тому числі в умовах європейської інтеграції України можуть бути:

- підвищення інтеграції екології у стратегії розвитку, тобто екологічні принципи мають стати основою для розвитку всіх секторів та галузей економіки, таких як енергетика, транспорт, сільське господарство тощо;

- міжнародна співпраця у питаннях вирішення глобальних екологічних проблем, а також міжнародна співпраця та участь України в міжнародних угодах, таких як Паризька угода, що є важливим для досягнення сталого розвитку регіонів та територій;

- технологічні інновації, а саме впровадження новітніх екологічних технологій, таких як енергозберігаючі та відновлювані джерела енергії, які є важливою складовою частиною екологічної політики та розвитку територій.

Отже, подальше формування та реалізація сучасної державної екологічної політики та забезпечення резильєнтності територій в Україні має відбуватись шляхом: об'єднання зусиль органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування, екологічних організацій (в тому числі міжнародних та європейських), екологічних активістів тощо у вирішенні екологічних проблем та захисті навколишнього середовища; стабілізації і поліпшення стану довкілля шляхом інтеграції державної екологічної політики у питання забезпечення резильєнтності територій; удосконалення нормативно-правової бази державної екологічної політики, регіонального розвитку та розвитку територіальних громад; активне застосування механізму публічно-приватного партнерства та реалізація відповідних проєктів у сфері охорони довкілля та забезпечення резильєнтності територій в таких сферах,

як заповідна справа, захист довкілля, охорона водних ресурсів, повітря, ґрунтів, рекреаційних об'єктів тощо у відповідності з існуючими екологічними стандартами.

Висновки. Таким чином, сучасна державна екологічна політика має не тільки сприяти всебічній охороні навколишнього природного середовища, мінімізації антропогенного впливу на довкілля та підвищенню рівня екологічної безпеки, але й має охопити усі галузі та сфери суспільної діяльності, які пов'язані зі сталим розвитком регіонів та забезпеченням резильєнтності територій. Тобто забезпечення резильєнтності територій в Україні неможливе без комплексної та продуманої державної екологічної політики. Важливість адаптації до змін, сталого використання природних ресурсів та активного запобігання екологічним кризам є основними факторами для збереження життєздатності територій. Однак для досягнення цих цілей необхідно значне покращення законодавчої бази, екологічної свідомості та фінансування відповідних проєктів, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Гринчишин О.П. Кліматичні зміни та стратегії адаптації територій. Київ: Екологічна думка, 2021. 240 с.
2. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2023 рік. К. 2024. 129 с. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-Yevropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf>.
3. Калініченко Т.О. Екологічна безпека та сталий розвиток: проблеми та перспективи. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. 310 с.
4. Кириленко М.О., Шевченко В.О. Сталий розвиток і екологічна політика в Україні: теорія і практика. Одеса: Одеський національний університет, 2019. 256 с.
5. Леонов О. Про екологічні наслідки військової агресії росії та перспективи їх подолання. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3732026-pro-ekologichni-naslidki-vijskovoï-agresii-rosii-ta-perspektivi-ih-podolanna.html>.
6. Майстро С.В., Колєнов О.М. Проблеми та протиріччя державної екологічної політики на регіональному рівні // Державне будівництво: зб. наук. пр. Х., № 1 / 2014. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/02.pdf>.
7. Мельник І. В. Адаптація до змін клімату та резильєнтність територій. Львів: Видавництво "Новий Світ", 2020. 188 с.
8. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.

9. Шульга О.В. Екологічна політика та управління природними ресурсами в Україні. Київ: НУ "Київський політехнічний інститут", 2018. 220 с.

References:

1. Hrynchyshyn O. P. Climate change and strategies for adaptation of territories. [Klimatychni zminy ta stratehiyi adaptatsiyi terytoriy]. Kyiv: Ekologichna dumka, 2021. 240 p.

2. Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU for 2022. [Zvit pro vykonannya Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu ta YES za 2022 rik]. K. 2023. 102 p. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf.

3. Kalinichenko T. O. Ecological safety and sustainable development: problems and prospects. [Ekolohichna bezpeka ta stalyy rozvytok: problemy ta perspektyvy]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2017. 310 p.

4. Kyrylenko M. O., Shevchenko, V. O. Sustainable development and environmental policy in Ukraine: theory and practice. [Stalyy rozvytok i ekolohichna polityka v Ukraini: teoriya i praktyka]. Odesa: Odessa National University, 2019. 256 p.

5. Leonov O. On the ecological consequences of Russia's military aggression and prospects for overcoming them. [Pro ekolohichni naslidky viys'kovoyi ahresiyi rosiyi ta perspektyvy yikh podolannya]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3732026-pro-ekologichni-naslidki-vijskovoi-agresii-rosii-ta-perspektivi-ih-podolanna.html>.

6. Maistro S., Kolyenov O. Problems and contradictions of the state environmental policy at the regional level. [Problemy ta protyrichchya derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky na rehional'nomu rivni]. State construction: coll. of science Kh. Ave., No. 1 / 2014. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/02.pdf>.

7. Melnyk I. V. Adaptation to climate change and resilience of territories [Adaptatsiya do zmin klimatu ta rezyl'yentnist' terytoriy]. Lviv: Publishing house "Novyi Svit", 2020. 188 p.

8. Association Agreement between Ukraine and the EU. [Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu ta YES]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.

9. Shulga O. V. Environmental policy and management of natural resources in Ukraine. [Ekolohichna polityka ta upravlinnya pryrodnymy resursamy v Ukraini]. Kyiv: National University "Kyiv Polytechnic Institute", 2018. 220 p.